L85

LK

Lietuvos nacionalinė M.Mažvydo biblioteka

Hip/LK12164

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas 2003 m. spalio 11 d. Nr. 198 (36)

Saturday supplement October 11, 2003 No. 198 (36)

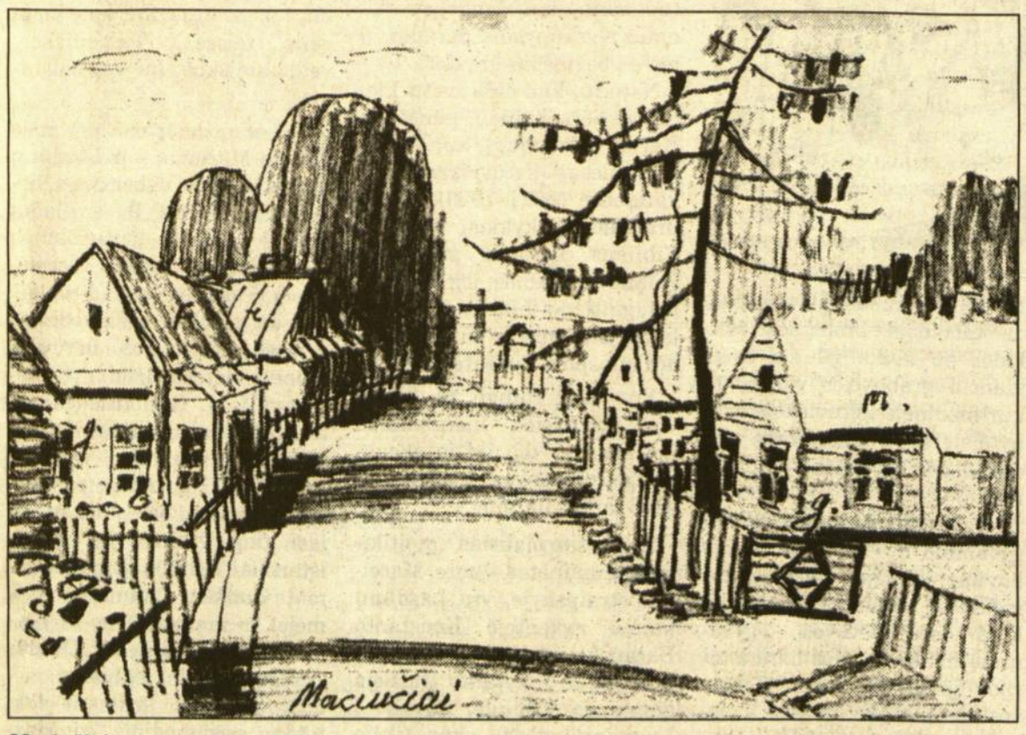

Maciučiai.

Visi eskizai dail. Osvaldo Jablonskio.

Po Lietuvos — Lietuvos nebus

Robertas Keturakis

Tai dalis mano užrašų, talpinančių įspūdžius ir mintis, lankantis Pietryčių Lietuvos gyvenvietėse, Rugsėjo pirmosios šventę sutinkant Švenčionyse, Poškoniuose, Milkūnuose, Jurgelionyse, Šarkaičiuose, Dieveniškėse, Turgeliuose, to krašto žmonių sodybose, bibliotekose, kun. D. Valančiausko (tikrai vyskupo Valančiaus dvasios žmogus!) namuose.

Tegul man atleidžia gydytoja Nijolė Dlugauskaitė, kaunietė, „Vilnijos" draugijos narė ir siela, kantriai vedusi mane į šią gražią ir iškankintą Lietuvos žemę; tegul atleidžia Poškonių bendrojo lavinimo mokyklos direktorė Birutė Žibortienė, užkerimo šviesumo moteris; tegul atleidžia Dieveniškių „Ryto" vidurinės mokyklos direktorė Danutė Andriuškevičiūtė, kupinomis rūpesčių ir nuovargio akimis žvelgusi į mane, palikusi giliausią pareigos supratimą; tegul atleidžia mokytojos Irena ir Snieguolė, kad neišdrįsau pasakyti, kokios jos talentingos, kilnios ir gražios; tegul atleidžia man Jurgelionių pradžios mokyklos vedėja Ilona Šedienė, kūrybiškas, valingas, gyvenimo dosnumą ir negailestingumą visa esatimi žinantis žmogus, apkabinęs savo 18 mokinių ne tik kaip savo, bet ir kaip Lietuvos likimą; tegul man atleidžia Milkūnų pradinės mokyklos vedėja ir mokytoja Žavinta Butvilienė, sugebėjusi įvairiatautėje aplinkoj, kupinoj prieštaravimų, blaškymosi, nepasitikėjimo, skurdo ir nevilties, daugeliui įrodyti, kokia laukia vaikų ir mūsų ateitis Lietuvos valstybėje; tegul man atleidžia Šarkaičių pradžios mokyklos mokytoja Nadežda Platovina, pasitikusi mus jau uždaromoje mokykloje, nes trūksta mokinių, nes lenkiškų mokyklų pradinės klasės sudaromos, užrašant į pirmąsias klases dar kūdikius, vietinė valdžia tokią „strategiją" palaiko, o Švietimo ir mokslo ministerija tokių faktų nežino, ir aš nežinojau, kaip ją paremti ir paguosti; tegul man atleidžia Šalčininkų Lietuvos Tūkstantmečio vidurinės mokyklos direktorius Vidmantas Žilius, surengęs ekskursiją po moderniausią, patogiausią Lietuvos mokyklą ir palikęs įsitikinimą, jog mokykla niekad nei žmogaus, nei tėvynės neišduos tamsai – kaip nužmoginimui, kaip nutautinimui, kaip beprasmiškam gyvenimui.

Tegul jie man atleidžia, kad nesugebėjau visko suprasti, priimti, padovanoti kitiems taip dosniai, kaip jie man padovanojo.

Jie žino savo pašaukimą – ir bus jam ištikimi.

Jie žino savo pareigą – ir niekada jos neapleis.

Ir todėl Lietuvos buvo, yra ir bus.

Prieš keletą metų, vieną rugsėjo pirmosios ankstyvą rytą su grupe kauniečių (M. K. Čiurlionio muziejaus darbuotojai, aktoriai, dailininkas, Seimo narys, medikai) pasukome į rytinį Lietuvos pakraštį – Šalčininkus, Šalčininkėlius, Dieveniškes, Jašiūnus ir šalia dunksančius kaimus, nutautėjusius, išduotus visokio plauko Lietuvos valdžių ir užimamus Lenkijos šovinistų.

Viešpatie, koks nuostabus aušo rytas: dangus švytėjo skaisčia žara, žėrėjo akiratyje tumuluojantys debesiūkščių pakraščiai, tarytum apsiuvinėjami auksu, o slėniuose sluoksniavosi rūkas, užsemdamas sodybas, ežerėlius, upokšnių vingius, šilus. Kartais patraukdavo vėjūkštis, atplėšdavo rūko salą, nuskraidindavo prie plento, ir mūsų mažas autobusėlis pasinerdavo šėmon miglon, aprasodavo langai, iš priekio atvažiuojančių mašinų žibintai geltonuodavo, lyg šilku uždengti saulėgrąžų žiedai.

Kartais Lietuva atrodo kaip altorius.

Įsitaisiau sėdynėje greta vairuotojo, jauno nekalbaus vaikino, pašiaušusio kvietinius ūsiukus ir neatitraukiančio akių nuo drėgno plento. Žvilgsnis sugaudavo tai autobusėlio atbloškiamos rūko sruogos verpetavimą kelkraštyje, tai tankius rasotus voratinklius arkliarūgščių, trūkažolių ir bitkrėslių pažastyse, ir tie sunkūs voratinklių gniužulėliai iš tolo atrodė kaip rūko kąsniai, užsilikę po nuslinkusios balzganos bangos. Nuokalnėse tamsavo karvių siluetai, kartais nugrimztantys toje vilnijančioje baltoje debesynėje, kartais išnyrantys su žmogumi, tempiančiu už grandinės dar snūduriuojančią žalmargę.

Už nugaros žmonės kalbėjo apie sunkią mokyklų padėtį Lietuvoje, apie nelankančius mokyklų vaikus, genamus klampios kasdienybės per turgus ir muges į nusikaltimus, asmenybės irimą nuo pat mažumės, kada nei šeima, nei mokykla, nei visuomeninės organizacijos nesusitelkia jauno žmogaus saugojimui ir ugdymui. Kalbėjosi ir apie sparčiai lenkinamus Vilniaus, Šalčininkų žemių kaimus. Ir atsiminiau B. Kviklio *Mūsų Lietuvos* I tome pastebėjimą, kad Dieveniškės (1920–1939) buvo graži 30 lietuviškų kaimų sala tarp apgudėjusių ir sulenkėjusių kaimų, kad dirbo visas tinklas lietuviškų pradžios mokyklų, Šv. Kazimiero draugijos skyrių, kur lietuviška dvasia spinduliuodavo iki vaiko ar senelio. Lenkų okupacijos metais vykdoma žiauri, sisteminga lenkinimo politika buvo kaip peilis, palengva smeigiamas į Lietuvos širdį. Kiek lenkų nusikalstamos veiklos Vilnijos krašte suregistruota vien *Mūsų Vilniaus* žurnale, kiek šiandien užmačių prieš lietuviškumą atskleista *Vorutoje, Lietuvos aide, Literatūroje ir mene,* vienur kitur išlikusioje Sąjūdžio spaudoje...

O rezultatai?

Bolševikinė valdžia į visa tai nekreipė dėmesio, o jei ir padarydavo kokį gestą, tai labiau primindavo polišinelį, o ne valstybininką, susirūpinusį Lietuvos likimu.

Visa tai aš žinojau iš bičiulių pasakojimų, iš spaudos, iš betarpiškų liudininkų. Žinojau ir maniau, kad mūsų tautinis atsparumas yra pakankamai stiprus ir veiklus, neleidžiantis lenkų šovinistams įžūliai skverbtis į Vilniaus kraštą.

Kaip skaudžiai apsirikau!

Per mokyklą ir bažnyčią ir šiandien vyksta lenkomanų invazija Rytų Lietuvon. Gal, sakau, laikas skelbti visuotinę inteligentijos mobilizaciją – grumtynėms už savo valstybės vientisumą... Kartais atrodo, jog šiandieninei valdžiai rūpi ne Lietuva, o vien savanaudiškumas.

Gerai, kad mūsų visuomenėje dar yra valstybiškai galvojančių žmonių. Gerai, kad ir mūsų šviesiajame išeivijos sparne dar yra protų, įžvelgiančių ne tik šiandienos, bet ir ateities Lietuvą.

Sustojame prie Poškonių (Poškų) devynmetės lietuviškos mokyklėlės. Mus sutinka direktorius Vidmantas Žilius (šiuo metu pačios gražiausios ir moderniausios mokyklos Lietuvoje – Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio vidurinės mokyklos direktorius), jaunas, išlakus, atviro, jaunuoliškai šviesaus veido žmogus. Didžiojoje klasėje spiečiasi mokinukai, mokytojai, tėveliai. Gėlės. Prislopintų balsų ošesys. Devintokai įveda pirmokėlius – penkios mergaitės, penki berniukai, šventiškai aprėdyti, mergaitės plaukus papuošę baltais kaspinais – tarytum ant galvelių nusileido dideli drugiai. Mokytoja skaito pavardes – tik viena lietuviška. Mišrių šeimų vaikai, tėvų sprendimu, išleisti lietuviškon mokyklon.

Ar ateityje nepakeis savo sprendimo?

Kalbame apie gimtąją kalbą, tą mūsų piliakalnį, iš kurio nėra kur trauktis. Galima tik išstovėti, galima žūti ar susideginti. Apgultis, kuri štai jau trunka (su trumpa atvanga) du šimtmečius (nuo 1795 m.), daugelį palaužė ar privertė perbėgti į svetimųjų stovyklą.

Klausydamasis vaikų deklamavimo, dainelių, padėkos žodžių, pajutau, kaip mane aštriai, skaudžiai nusmelkė gėda. Gėdos jausmas skverbėsi iki giliausių sielos kertelių, iki paskutinio kraujo lašo. Man buvo sunku kalbėti, mąstyti, stebėti nuovargio šešėliais uždengtus moterų veidus po margomis šventinėmis skarelėmis, vaikus, laikančius margus jurginų žiedus, susijaudinusius ir laimingus. Turbūt ir tėvams, ir mokytojams, ir vaikams atrodė, kad štai pasibaigs tas šimtmečius trukęs lietuviškumo ujimas, persekiojimas, naikinimas Lietuvoje, kad mes esame esminių permainų pasiuntiniai, kad Lietuva valingai apsisprendė apginti savo vaikus savo žemėje, sustabdyti įžūlėjančius lenkų šovinistus ir pareikalauti teisingumo.

Šalčininkų rajone lenkai turi geras mokyklas. Iš Lenkijos čia atbilda autobusai, išsiropščia dėdės su mefistofeliškomis akimis ir barzdelėmis, ir gražiai išsidažę tetos, kurios tvirtina, jog Barbora Radvilaitė buvo kekšė, o „Armijos krajovos" vyrai turėjo angelų sparnus. Dėdės ir tetos atveža lenkų mokykloms knygas, kompiuterius, elektroninius muzikos instrumentus, rūbus, avalynę, gardėsius. Tų gėrybių dėžėmis jie atitveria nutautėjusių mūsų gentainių vaikus nuo lietuviškumo, vaikai noriai ir patikliai glaudžiasi prie turtingo dėdės su mefistofeliška barzdele, ir tyčiojasi iš lietuviukų, kuriems svečiai iš Kauno ar Vilniaus atveža vien gražius žodžius, knygeles, sąsiuvinius, tušinukus.

Ne ministerijos, ne Mokslų akademija, ne Pedagoginis universitetas, ne Mokytojų sąjunga, ne „Caritas" moterys romiais vienuolių veidais, kurie man atrodo per daug romūs ir per daug sotūs, ne prezidentas, kuris pirko sau lėktuvą už milijonus, o už dešimtis tūkstančių litų pasirūpino pasikabinti prie savo limuzino karališkus žymenis, – ne, ne jie pagalvojo apie naikinamą Rytų Lietuvą, apie ujamus, nutautinamus, niekinamus vaikus Jašiūnuose, Šalčininkėliuose, Poškonyse, Dieveniškėse.

Nukelta į 2 psl.

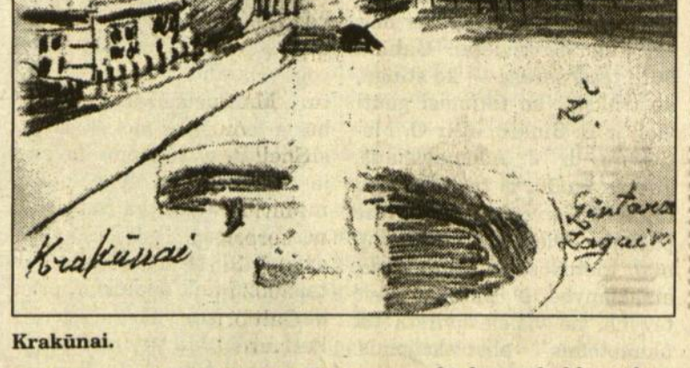

Krakūnai.

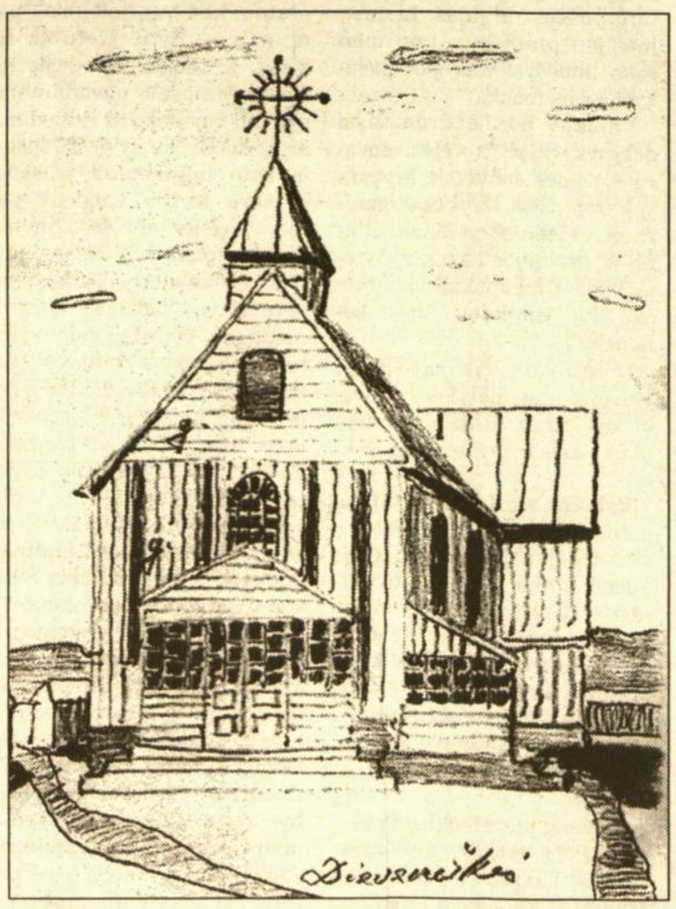

Dieveniškės.

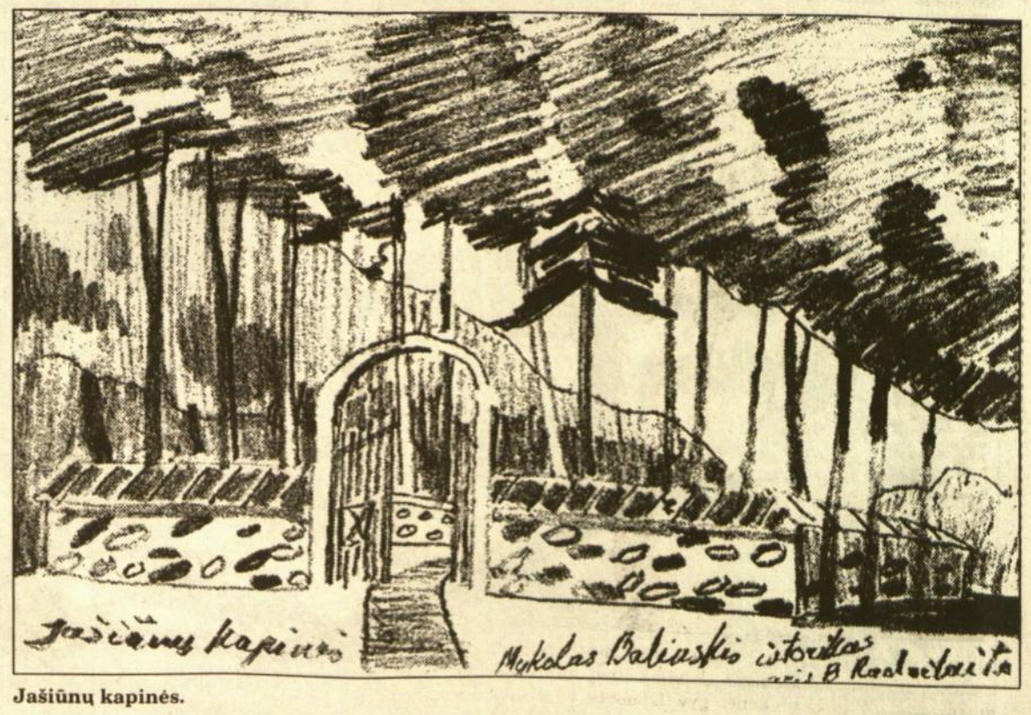

Jašiūnų kapinės.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Pamąstymai, apsilankius Pietryčių Lietuvoje. — 1 psl.

R. Požerskio fotoparoda amerikiečiams. — 2 psl.

Reikia rūpintis savo smegenimis, teigia prof. Juozas Meškauskas. — 3 psl.

Violetos Urmanavičiūtės koncerto užsklandai. — 4 psl.

Po Lietuvos — Lietuvos nebus

Atkelta iš 1 psl.

Prancūzijos studentai, atsitiktinai sužinoję apie apverktiną lietuvišką mokyklų padėtį, padovanojo Vidmanto Žiliaus auklėtiniams kompiuterinę įrangą. Vidmantas svajoja apie videoaparatūrą, videokamerą, bet ką reiškia toji svajonė nomenklatūrinių skersvėjų išgairintose Lietuvos palaukėse...

Dieveniškių vidurinėje mokykloje (direktorė Danutė Andriuškevičiūtė) nuotaikos šviesesnės: direktorei, elegantiškai, tvirtai, ryžtingai lietuvei, kuriai neatplėšiamai tiktų Švietėjos vardas, pavyko suburti visus mokyklai reikalingus mokytojus, išdažyti patalpas, klases papuošti garsių Lietuvos dailininkų darbais (dailininkai dovanojo dešimtis paveikslų), pavyko savo gerumo spinduliukais pasiekti ne vieną svyruojančią šeimą – Lietuvai auginti vaikus, ar ne Lietuvai? – ir apsispręsti.

Tačiau stinga vodovėlių. Trūksta kompiuterių. Per mažai laiko savišvietai. Galima būtų tęsti sąrašą — ko stinga, ko trūksta, ko tikimasi gauti iš J. ir E. Sinkių, J. ir O. Motiejūnų, dr. J. Adomavičiaus, Tautos fondų, iš tų įžvalgiųjų tautiečių, gyvenančių įvairiose pasaulio vietose, regis, toli nuo Lietuvos, bet, pasirodo, atsakomybė ir pareiga savo tėvynei ne visiems virsta tik ūkanotomis abstrakcijomis. Arba vien atodūsiais, galvojant, jog svarbiausi Lietuvos valstybingumo reikalai turi būti sprendžiami pačios Lietuvos – jos vyriausybės ir visuomenės.

Iš dalies – taip. Bet mūsų tautos likimą kartais lemia būtent tautiečių žvilgsnis iš šalies, iš pasaulio platumų, objektyvesnis, išmintingesnis ir reiklesnis žvilgsnis. Žvilgsnis iš aukščiau. Medžiagiškų reikalų neprislėgta dvasia.

Laimė, kad dar nepraradome tokios Dievo dovanos — tautiečių žvilgsnio iš aukščiau. Gal toks žvilgsnis padės įveikti kai kurių aukštų Lietuvos valdininkų vištakumą sprendžiant Pietryčių Lietuvos chroniškus, kaskart pavojingesnius valstybės vientisumui skaudulius.

Pietryčių Lietuvos lietuviškųjų mokyklų mokytojai daug ką nutylėjo mūsų pokalbiuose, bet iš santūrių prisipažinimų buvo aišku, ką jie išgyvena, nuolat persekiojami psichologinio, politinio, buitinio smurto.

To smurto, neapykantos, tautinės paniekos centras Pietryčių Lietuvoje yra vadinamoji Lenkų rinkiminė akcija. Tai lenkų politinė organizacija, gavusi iš Lietuvos Teisingumo ministerijos leidimą veikti, palaikant savo identitetą, nepažeidžiant Lietuvos Konstitucijos.

Ir veikia toji „rinkiminė akcija" iš peties, atvesdama į visas savivaldas „akcijai" patikimiausius žmones, ypatingą dėmesį skirdami lenkiškoms mokykloms ir lenkiškoms religinėms bendruomenėms. Visas akcininkų tinklas dirba prieš naujuosius mokslo metus, skirdamas šeimoms po 200–300 Lt už kiekvieną būsimą moksleivį lenkiškoje mokykloje. Be to, šeimos, atvedusios vaikus į lenkiškus darželius, atleidžiamos nuo mokesčio už vaikų priežiūrą darželyje. Kažin, ar atitinkamos Lietuvos valstybingumo struktūros turi pakankamai informacijos, kokie šių akcininkų ryšiai yra su įvairiomis šovinistinėmis organizacijomis Lenkijoje, su mielaširdingu, bet klastingai Pietryčių Lietuvoje veikiančiu Lenkijos Caritu. Šis mielaširdingas sambūris lenkiškas mokyklas pasirinkusioms šeimoms dovanoja drabužius, avalynę, mokymosi reikmenis, skiria piniginės pašalpas. Veikiama medžiagiškai ir dvasiškai, kartais atsargiai, apdairiai, prisidengiant įstatymo raidelėmis, kartais įžūliai atvirai, matyt, sunerimusioms šeimoms parodant, kas vis dėlto čia bus tikrasis šeimininkas.

Liūdniausia šiose akcijose – vaikai nuteikiami prieš vaikus, tėvai prieš tėvus, mokytojai prieš mokytojus, vaikystė pasitelkiama kaip priemonė politiniams tikslams, kaip kelias, kuriuo pasukus čia bus pakirstas lietuviškumas, o pilietiškumas bus suprantamas taip, kaip nori lenkiškasis šovinistas.

Įsiminė prof. Onos Voverienės mintys („*Lietuvos aidas*, 2003.09.11): „Lietuviškosios mokyklos (Pietryčių Lietuvoje) mokytojai primena pokario rezistentus, kenčiančius pažeminimą, patyčias ir jiems Lietuvos vyriausybės padovanotą skurdą bei užmarštį, tarsi jie būtų Lietuvos valstybei visiškai nereikalingi. Jeigu Lietuvoje dar yra idealistų, tai, ko gero, visi jie čia, Rytų Lietuvos mokyklose, tikintys savo idealų prasmingumu, siekiantys juos realizuoti, narsiai pakeliantys visus sunkumus (...). Kuo didesnių laimėjimų pasieks ir pripažinimo sulauks lietuviška mokykla, tuo ji darysis patrauklesnė vietos gyventojams".

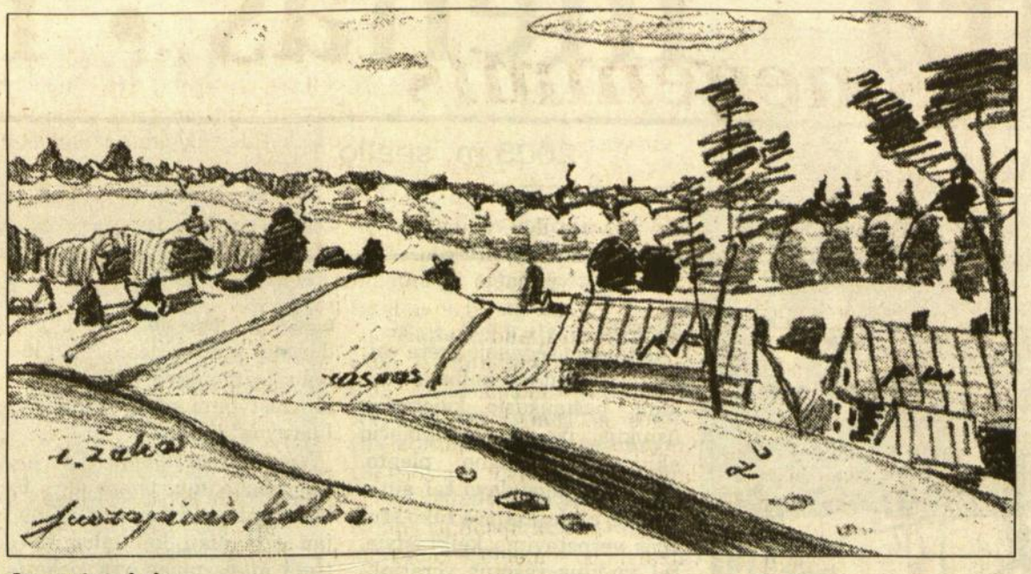

Juozapinės kalva.

Teisingi, skaudžiai santūrūs žodžiai, svarbios mūsų valstybės ateičiai mintys ir išvados.

Atidūs savo tėvynei, žmonės jas išgirs, supras ir ims telktis aktyvesnei visuomeninei veiklai. Tada pradės krutėti ir valstybinės institucijos – Dievo padėk.

Tariamės, kad kreipsimės į leidyklas, kalbėsimės su didžiųjų įmonių direkcijom: čia yra apdairių, valstybiškai mąstančių žmonių. Jie padės.

Dieveniškių klebonas D. Valančiauskas, neaukštas, pečiuitas žemaitis, pasipuošęs baltutėle kamža, susikaupęs, mums visiems, vaikams ir suaugusiems, uždeda tvirtas rankas ant galvų – laimina gyvenimui, šviesiam apsisprendimui, ištikimybei — Lietuvai, tiesai, žmogiškumui. Kai jo delnai suspaudžia mano galvą, pajuntu, kad gėda išnyksta. Lieka tik didelės skolos šiam kraštui žinojimas ir žūtbūtinis apsisprendimas: neišgelbėjus Vilniaus krašto žemių, Lietuva ištirps lyg sniego gniūžtė lauže.

Pajutau, kad mūsų kiekvieno būsena, kurią pavadinčiau šiandienos egoizmu (gyventi, mokytis, žinoti vien sau) tėvynės praeitį ir dabartį suabstraktina iki istorinių ženklų, iki, regis, manęs neliečiančio užribio. Tai neatleistinas nusikaltimas – pasiduoti tos būsenos patikimumui. Ir ne todėl, kad Tėvynės ir tavo likimai netenka gyvybinių ryšių, o todėl, kad neatsiliepi į savo artimo šauksmą: gel–bė–kite!

Kai pamačiau Jašiūnų mokyklėlėje sėdinčius penkis lietuviukus ir žvelgiančius į mus kupinomis begalinio pasitikėjimo akimis, supratau, kad Lietuvos širdis yra čia, ir plieninis nutautėjimo smaigalys jos nepasieks, kol į šią mokyklėlę per lietų, per pūgą, per pavasarių kvepiančią žemę eis šitie mokinukai. Kol jie skaitys Jono Aisčio: „Tai kukavo, tai raudojo gegutėlė – šaukė soduos, o jos balsas sidabrinis tvino, tvino....", kol jie kartos Lietuvos partizanų maldas iš *Rūpintojėlio:* „Siųsk, Viešpatie, išminties ir stiprybės dvasios tiems, kurie dirba mūsų tautai ir aukojasi jos labui... Stiprink dėl Tavo vardo ir tautos laisvės kenčiančius, guosk liūdinčius, amžiną šviesą suteik, Viešpatie, tiems kurie jau yra mirę kovos lauke"; kol jie regės, kad mes artėjame prie jų, o ne tolstame – kaip viltis prie vilties, kaip pasiryžimas prie pasiryžimo, kaip brolis prie brolio ir sesuo prie sesers.

Šitą maldą prisiminiau Krakūnų kaime prie koplytstulpio, pastatyto Lietuvos pasieniečio Gintaro Žagunio nužudymo vietoje. Kaip ir Antanas Juozapavičius, pakirstas bolševikų kulkų prie Alytaus, taip ir Gintaras Žagunis, bolševikų iš pasalų nužudytas sulenkėjusiame Krakūnų kaime, prie pat Gudijos sienos, stovi paaukotų tautos sūnų gretoje. Neužmiršk ime šito – tai pajudins mūsų akmenėjančią atmintį.

Koplytstulpio viršūnėje, po stogeliu, jo šešėlyje, matau širdį, pervertą septynių kalavijų. O Gintaro Žagunio kraujas plūdo čia, ant šito tuščio kelio, kur jis gulėjo vaikiškai prispaudęs kairiąją krūtinės pusę, dešiniąją atmetęs toli, tarytum siekdamas dar neištiestas mūsų rankas.

Sausas durpžemis apie paminklą iškapstytas vištų. Džiūsta kažkada pasodintos mažutėlės tujos. Išravime balandas, surenkame šiukšles. Pro trobų langus ir praviras duris mus stebi veidai. Prieina du vyrai, iš tolo nusiėmę kepures. Lietuviškai nesupranta. Jų veidai ramūs, kada pasakoja, kaip sunkėsi pro Gintaro pirštus kraujas. Lietuva juos jau prarado, – taip man sako liūdesys. Kas gali pasakyti, ar jis teisus?

Vilniaus pusėje drumsčiasi debesys. Stiprėja vėjas. Jovarų viršūnės šalikelėje krypsta vakarop. Šios išvykos organizatorė, viena aktyviausių „Vilnijos" draugijos narių, gydytoja Nijolė Dlugauskaitė paklausia, ką įsiminiau šioje kelionėje.

Norėjau atsakyti: savo gėdos jausmą, bet patylėjęs tariu: viską! Jinai atidžiai žvelgia man į akis ir pritariamai linkteli.

Pajutau, kad atitrūkstu nuo noro pakilti virš realybės – virš tų ilgų nelyg traukiniai (vienoj linijoj, siena prie sienos – troba, svirnas, jauja, tvartas) pastatų, virš tų skurdžių lietuviškų mokyklėlių, klebono Valančiausko delnų, apglėbusių mano skaudančius smilkinius, virš mokytojų, negiedančių Lietuvos himno... Aš noriu įeiti į šių žmonių gyvenimą, plevenusį ir iki manęs, į jų trobas, kur stovi staklės, kampuose spindi seni šventųjų paveikslai, apjuosti nuvytusių radastų vainikais, ar tamsuoja bronzinės žvakidės su avilio giluma dvelkiančiu grabnyčios vašku. Ir kur medinėje lietuviškoje bažnytėlėje švyti ant altorių močiutės Mickevičienės audinių raštai.

Negali būti mano vienintelio gyvenimo ir vienintelio mano buvimo, jei nejaučiu, neįeinu į vienintelį mano tautiečių – kaip visos Lietuvos – gyvenimą ir likimą. Nes nėra istorijos apskritai, ir nėra Lietuvos abstraktaus buvimo – viskas gyva mumyse, kiekvienos akimirkos gyvastyje, karštame kiekvieno mūsų gyvenimo tvinksnyje.

Visa tai dabar iškalbėjau jums, springdamas ir karščiuodamas. Gal ne visur būsiu teisus, tačiau niekas negalės paneigti mano skaudžios minties apie sukrečiantį Lietuvos likimo trapumą, kurį pajutau toje Lietuvos prijuostės kišenėlėje, tame Dieveniškės krašte, kur žmonės sako: važiuoju į Lietuvą, arba – grįžau iš Lietuvos. Tas, kuris šiuose sakiniuose neišgirs išduotųjų balso, geriau tegu lietuviu nesivadina.

Net po suklastoto referendumo, net po rinkimų, kur cinizmas dribo lyg krekenas, kur dalyvavo mirusieji ir nepastatyti namai, nenutiestos gatvės greta tų, kuriems reikia tikrai laisvos ir tikrai demokratiškos Lietuvos, man taip neskaudėjo sielos. Ir mano šitie žodžiai – kaip tas skausmas. Sakoma, kad skausmas negali liudyti. Gal ir taip, tačiau įspėti – gali!

Kol rašiau tuos žodžius, kurie, regis, veržėsi ne iš manęs, o iš amžių gilumos, *Literatūroje ir mene* (1994.IX.4, Nr. 36) užtikau Juozo Maceinos straipsnį „Tarp mirštančiųjų". Iš pirmųjų eilučių supratau, kad bus kalbama apie tą patį – Rytų Lietuvos likimą. Ir tuojau pat pasipriešinau straipsnio pavadinimui, nes ten žmonės yra išduodami ar perkami: jie gyvi, jie sustoja, kaip toji moteris, atnešusi iš savo kiemo vandens pamerkti gėles ant G. Žagunio krauju aptaškytos žemės, pritylа ir nelauktai prisimena lietuviškus žodžius, kuriuos nerangiai glamžo, kaip vyrai tas išblukusias kepures suskirdusiose rankose. Jie gyvi, net kaip Lietuvos piliečiai jie nėra mirę, o tik kaip įkaitai – amžinai? – atiduodami svetimųjų valiai.

Pirmiausia skaudžius žodžius noriu pasakyti Lietuvos Bažnyčios hierarchams: kai kurių lenkų dvasininkų šovinizmas čia buvo ir yra toks negailestingas, kad vien laukimas, kuriems padaliniams priklausys Vilnija, buvo palaikytas Lietuvos Bažnyčios nuolaidžiavimu ir pritarimu. Be to, ar žino Lietuvos Bažnyčios hierarchai, kokį nuošimtį Vilniaus kunigų seminarijoje sudaro lenkai ir kokios veiklos jie imasi po įšventinimų?

Minėtame straipsnyje paprastai nurodomas pirmutinis nutautėjimo požymis: žmogus priverčiamas kreiptis į Dievą dviem kalbom, o paskui, panaikinus lietuviškas pamaldas, lieka tik svetimųjų primestos maldos ir svetimųjų žodžiai. Liūdniausia, kaip pažymi J. Maceina, kad lietuvių kalba iš bažnyčių buvo išguita tuo metu, kai daugelyje Vilniaus vyskupystės parapijų ji buvo į bažnyčias grąžinta.

Netikiu, kad šiuo metu Lietuvoje nėra kunigų, panašių į Karolį Gumbaragį, kuris tikėjimo tiesas lietuviškai dėstė kaimuose (1921–1925), steigė pradines mokyklas, lydėjo į Vilniaus lietuvių gimnaziją vaikus tikėdamas, jog taip bus išauginti vietiniai inteligentai, kurie atsispirs ir kitiems padės atsispirti nutautėjimui.

Yra tokių kunigų, tik Lietuvos Bažnyčios hierarchams kol kas dar toli iki jų skausmingo ir šviesaus sutapimo su savo tautos likimu.

Pats šiurpiausias atsitikimas, suminėtas Juozo Maceinos straipsnyje, yra Lazdūnų kaimo gyventojo Konstanto Barausko istorija. Nusprendęs leisti sūnų į Vytauto Didžiojo gimnaziją Vilniuje, nuvyko į Lugminų valsčių, kur tikėjo gauti vadinamą lenkų pareigūnų deklaraciją, kad vaikas esąs lietuvis. Negavo. Žmogus pasiekė apskrities viršininką (storastą) Voložine. Storasta apie tai nenorėjo ir kalbėti. Atstūmė žmogų ir vaivada Naugarduke. Tada Konstantas Barauskas patraukė į Varšuvą, pas švietimo ir vidaus reikalų ministrus, pėsčias (pabandykite išmatuoti atstumą nuo Lazdūnų, prie Beržūnos upelio, iki Lenkijos sostinės!). Ministerijos apsimetė tokių klausimų nesprendžią ir žmogų siuntė atgal į vaivadiją, iš vaivadijos – į Voložną. *Kurjer Wilenski* apie tai rašė 1938 metų rugpjūčio 30 dienos numeryje, sumeluodamas, kad Varšuva lietuviui padėjo. Taip, padėjo per patyčias, niekinimą, stumdymą suprasti, kad savo tėvynės neišduodantis žmogus lenkų šovinistų greičiau bus sunaikintas, o ne suprastas.

Kokios veidmainiškos, žvelgiant Konstanto Barausko akimis, ir šiandien yra tos lenkomanų giesmės apie mažumų teises, apskritai apie žmogaus teises... Tartiufiškos, veidmainiškos ir nusikalstamos.

Praeis nedaug metų, – rašo Juozas Maceina, – ir Lazdūnų oazėje niekas nebemokės lietuviškai šnekėti. Ilgesnį laiką išsilaikys tiktai lietuviškumo liudytojai – vietovių, laukų, pievų ir ganyklų pavadinimai.

Koks graudus pasiguodimas – apie išnykusius lietuvius kalbės vietovardžiai... Žvelgdamas į M. Gimbutienės patikslintas baltų žemių ribas po slavų skverbimosi į vakarus nuo X – XII amžiaus, pastebi, kad vietovardžiai sluoksniuojasi taip greitai, jog priešistoriniai baltiškieji pavadinimai dunkso ūkanotoje gelmėje, ir atsimeni ne išnykusius gentainius, o tik Dantės „Pragaro" lede įšalusius veidus. Skaužiai priimant tokį liūdną pasiguodimą, vis dažniau galvoji, kad Lietuva, kaip valstybė savo galybės viršukalnę pasiekė ne Vytauto Didžiojo laikais, nes Vytautas nei rytuose, nei vakaruose nesujungė visų senųjų baltų žemių. Lietuva kaip valstybė savo galybės viršūnę pasieks tada, kada įstengs savo žemėse apginti ir puoselėti lietuviškumą – valingai, su neišsenkančia dvasine energija.

Nes:

po Lietuvos – Lietuvos nebus.

Saviapgaulė – visi tie bylojimai apie tautos tęsinį pasakose, vietovardžiuose, skeveldrom ištaškomos istorijos atspindžiuose. Ne Lietuva tenai atsispindės – išnykimas.

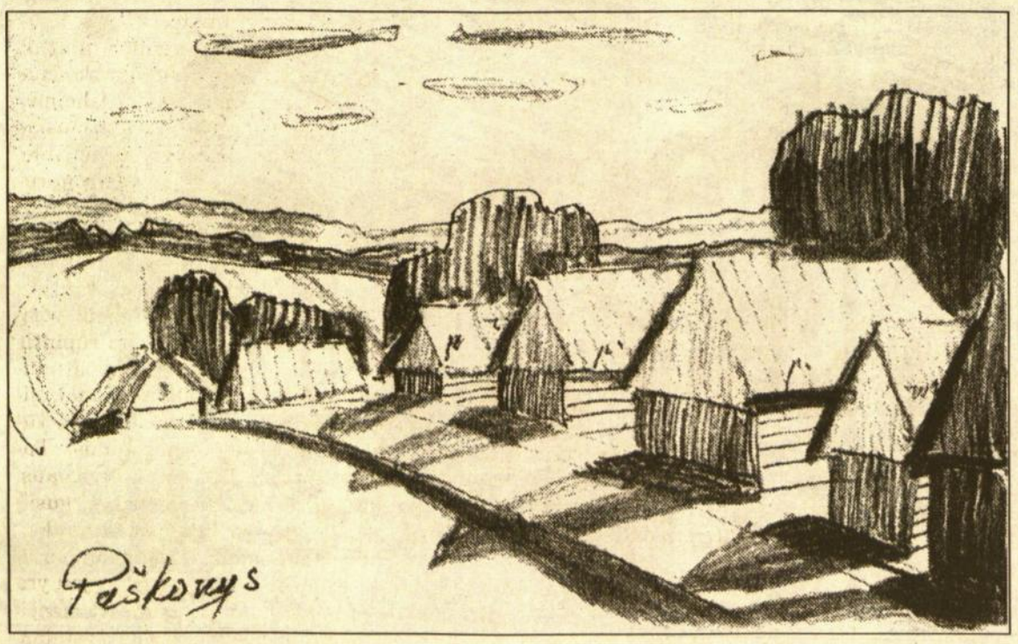

Paškonys.

R. Požerskio fotografija — amerikiečiams

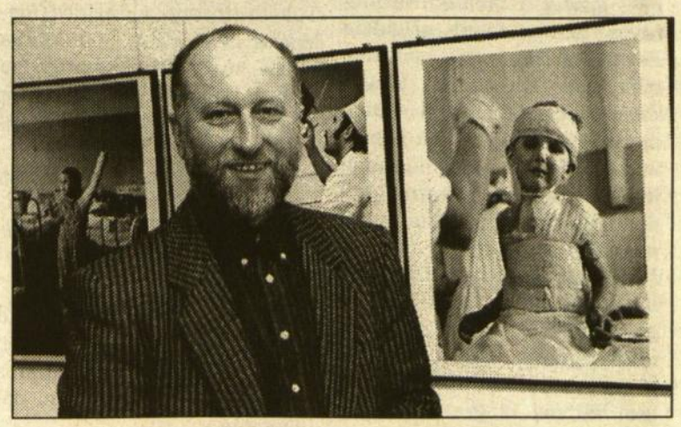

Fotomenininkas R. Požerskis.

Amerikos publika turi progos susipažinti su lietuvių fotografo, Nacionalinės premijos laureato Romualdo Požerskio kūryba. Penktadienį Norwick (Connecticut valstija) „The Norwich Arts Council" galerijoje atidaryta jo darbų paroda.

„Parodoje pristatomas fotografijas jau matė daugelio Europos ir pasaulio šalių gyventojai, be to, eksponuojamus darbus bus galima ir įsigyti, – *Draugo* laikraščiui sakė parodą rengiantis fotografo sūnus Povilas Požerskis.

Amerikiečiams pristatomos fotografijos atrinktos iš įvairių menininko darbų serijų, sukurtų per pastaruosius du dešimtmečius.

Fotografijos kritikai 52 metų R. Požerskį apibūdina kaip vieną produktyviausių socialinės ir reportažinės fotografijos kūrėjų, fiksuojančių tikrą gyvenimą, netikėtus žmogaus ir aplinkos santykius, psichologines būsenas, dramatiškų situacijų atspindžius. Būdamas meninės brandos viršūnėje, R. Požerskis lieka ištikimas „ribinėms" temoms ir objektyvaus dokumentalumo estetikai.

Po pasaulį keliaujančiai ekspozicijai fotomenininkas atrinko darbus iš pagrindinių savo ciklų „Lietuvos senamiesčiai", „Atlaidai", „Vaikų ligoninė", „Paskutinieji namai", „Atminties sodai", „Mažojo Alfonso vargai ir džiaugsmai" ir kt.

1990 m. Čikagoje buvo išleistas Algimanto Kezio parengtas R. Požerskio fotoalbumas *Atlaidai*. Lietuvių fotomenininko darbų saugoma Tarptautiniame fotografijos centre New Yorke. (Elta)

Rūpinkimės savo smegenimis

Dr. Juozas Meškauskas

Smegenys yra nuostabiausias ir svarbiausias žmogaus organas. Smegenų dėka mes turime gražiausią muziką, išskilią poeziją, nuostabią technologiją. Smegenų dėka mes Čikagoje, sėdėdami sofoje, prisidėję prie ausies mažą aparatuką, kalbame su savo gimine ar pažįstamu, sėdinčiu su tokiu pat aparatuku Vilniuje ar Londone, ir diskutuojame ar sprendžiame problemas. Tie aparatukai prie mūsų ausų yra maži, tarp savęs neturi jokio ryšio, nėra surišti ar sujungti jokiomis vielomis. Smegenų dėka, aš, studijuodamas mediciną 1927 m., prof. Čepinskio fizikos paskaitose girdėjau, kaip jis pasakė: „atomas bus suskaldytas ir pirmiausia bus pagaminta atominė bomba". Taip pat smegenų dėka 1939 m. Albert Einstein parašė laišką JAV prezidentui Rooseveltui, kuriame sako: „atomas suskaldytas, neįsivaizduojama atominė jėga yra čia. Karas yra neišvengiamas". Prezidentas į tai atkreipė dėmesį.

Technologija yra nuostabi. Visas gyvenimas ir visi įvykiai vyksta mūsų smegenų dėka. Ką mes matome, girdime, žinome ir ką turime, viskas yra sukurta mūsų smegenų.

Įdomu, kad žmogus apie savo smegenis kuo mažiausia žino ir kuo mažiausia rūpinasi. Kiekvienas žmogus apie savo plaučius, širdį, inkstus, kepenis ir kitus organus daug daugiau žino ir rūpinasi negu apie savo smegenis. Bet, žmogaus gyvenimo amžiui ilgėjant ir gyvenimo stiliui ir sąlygoms keičiantis, atsiradus ligoms, kuriomis anksčiau nebuvo rūpinamasi, atsirado reikalas rūpintis ir smegenimis. Mokslas ir mokslininkai taip pat pradėjo jomis daugiau rūpintis ir jas tyrinėti.

Smegenys yra ypatingas organas visoje gyvūnijoje. Visos gyvūnijos kūnuose smegenys yra geriausiai apsaugotos nuo visokių galimybių sužeidimams. Paprastai jos telpa kaulinėse dėžėse ir tos kaulinės dėžės yra gana stiprios.

Kaip yra įvairių gyvūnijos rūšių, taip ir smegenų dydis yra labai įvairus. Jos siekia nuo mažiau kaip gramo, pas graužikus, iki kelių kilogramų pas mėlynuosius banginius. Kūno svorio santykis su smegenų svoriu įvairiose gyvūnijos grupėse yra nevienodas. Kai kurių gyvūnų smegenys sudaro 3 proc. kūno svorio, kitų mažiau. Tuo tarpu mėlynųjų banginių smegenys, nors sveria kelis kilogramus, sudaro tik 1 proc., nes tokio banginio svoris yra labai didelis. Kai kurie gyvūnai yra smegenimis turtingesni, kiti skurdesni. Mokslininkai biologai ieško ryšio tarp smegenų svorio ir kūno svorio. Vieni tą santykį randa metobolizmo procese, kiti nėštumo periode, treti gyvūno egzistencijos būde. Smegenų tyrimas yra labai komplikuotas ir sunkus.

Smegenų svoris jų tyrinėtojams nedaug ką sako. Tyrinėtojams daug daugiau sako smegenų sudėtis. Smegenų darbas ir jų pajėgumas priklauso nuo smegenų ląstelių, narvelių skaičiaus. Juo daugiau smegenys turi ląstelių, tuo jos yra pajėgesnės. Maistinė musė, pavyzdžiui, turi apie 100,000 ląstelių. Pelės smegenys turi apie 5 milijonus ląstelių. Kiek žmogaus smegenys turi ląstelių, nieks nežino, dar nėra suskaičiuota. Spėjama, kad žmogaus smegenys turi daugiau nei šimtą milijardų. Ląstelės turi išsikišimus – dendritus, jų yra po keliolika kiekvienoje ląstelėje. Be to, apie ląsteles yra tam tikros medžiagos, lyg ir kūneliai, neurotransmiteriais vadinami, jų yra be galo daug. Ląstelių dendritai ir neurotransmiteriai atlieka komunikacijos funkciją tarp ląstelių ir funkciją tarp viso organizmo bei visų organų. Kokia yra smegenų ląstelių komunikacija ir kaip ji vyksta, tai mums dar yra mįslė, taip pat ir smegenų funkcija. Nuo jos priklauso mūsų praeitis, dabartis ir ateitis.

Žinomas neurochirurgas Leonard F. Cerull apie smegenis taip pasakė: „Mes esame dar akmens amžiuje, norėdami suprasti vienintelį gamtos tvarinį – žmogaus smegenis, kurios išsivystė daugiau kaip per 500 milijonų metų, kurios yra gero greifrukto dydžio, turi kopūsto galvos svorį, yra kalafioro galvos išvaizdos, ir yra vienas visatos stebuklų. Jos turi apie 100 milijardų ląstelių neuronų ir apie tas ląsteles daugelį kartų daugiau jas jungiančių kūnelių–transmiterių".

Smegenų fiziologijos mes dar detališkai nežinome, kaip nežinome ir detalaus smegenų metabolizmo. Dar neseniai sužinota–patirta, kad smegenys maitinasi ne tokiu krauju, kaip maitinasi mūsų širdis, plaučiai ar kiti organai. Patirta, kad yra vadinamasis smegenų kraujo barjeras. Šis barjeras iš kraujo į smegenis praleidžia tik tokias medžiagas kokios smegenims priimtinos ar reikalingos, kitaip sakant, kraują atsifiltruoja. Dabar fiziologai ir mokslininkai žino, kad toks smegenims kraujo barjeras yra, bet dar nežino, kur jis yra ir nesugeba to barjero praeiti. Tas barjeras apsunkina smegenų tyrimą, nes smegenys ne visas medžiagas, kurios yra kraujyje, į save įsileidžia.

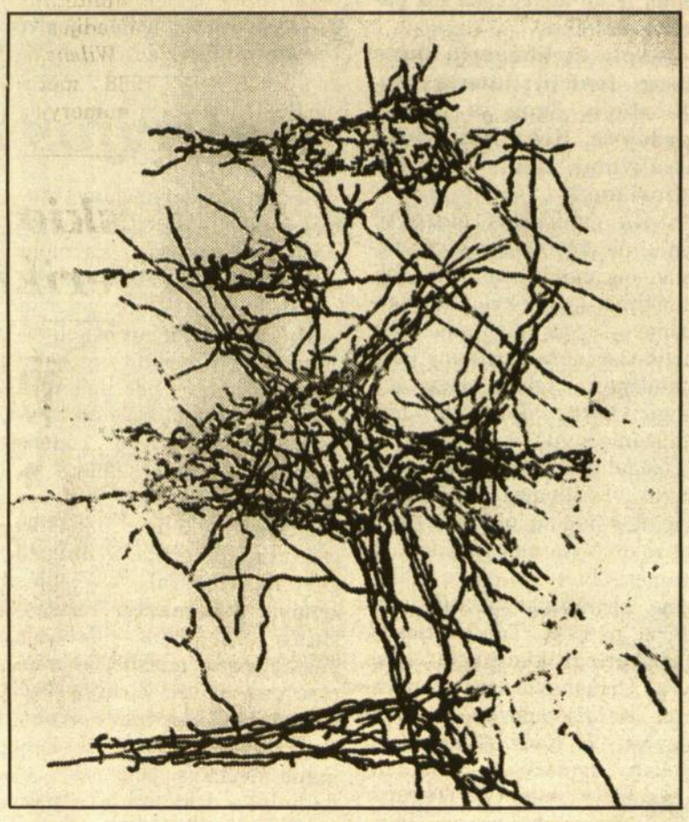

Audrius V. Plioplys. „Thoughts of ancestral religious rites". Pilviškiai, Lithuania.

Anksčiau buvo manoma, kad smegenų ląstelės neuronai yra tie patys visą gyvenimą, nesikeičia. Dabar jau rasta, kad smegenų ląstelės taip pat keičiasi. Jos degeneruoja, sunyksta, atsistato, atauga naujos. Sužalotų narvelių vietoje, jei sąlygos leidžia, atauga, atsistato naujos ir perima senų ląstelių funkcijas. Jei senų ląstelių vietoje naujų ataugti negali, tai senų, sunykusių ar žuvusių ląstelių funkciją dažnai perima kaimyninės ląstelės. Ir šitas procesas smegenyse yra gana aktyvus. Harvard universiteto smegenų tyrinėtojai rado, kad smegenų ląstelės sensta lėčiau negu visos kitos organizmo ląstelės. Jie rado, kad, pvz., 25 metų amžiaus žmogaus smegenų ląstelės mažai kuo skiriasi nuo 75 metų amžiaus smegenų ląstelių. Smegenų tyrinėtojai rado, kad smegenys, taip kaip ir raumenys, nenaudojamos nyksta. Nyksta ląstelės, bet svarbiausia, nyksta smegenų pajėgumas. Taip, kaip visi žmonės, ypač sportininkai, rūpinasi savo raumenimis ir kitais audiniais ar organais, taip reikia rūpintis ir smegenimis. Kaip nyksta nenaudojami raumenys, taip silpnėja ir nyksta smegenys, jei jos nenaudojamos: nyksta atmintis, mažėja ir nyksta protinis pajėgumas. Dabar smegenys daugiausia tyrinėjamos Amerikoje ir Kanadoje. Tyrinėtojai labai stipriai pabrėžia dėsnį: „naudok jas (t.y. smegenis), arba prarasi".

Smegenų atsinaujinimo ar atsistatymo pajėgumas yra gana didelis, bet, kaip tas vyksta, mes nežinome. Apie smegenų pajėgumą ir jų funkciją žmogus dar labai mažai žino. Kas smegenyse vyksta, kai žmogus galvoja, kuria muziką, poeziją, sprendžia problemas ar apskritai užsiima kokia nors kūryba, tai dar yra mįslė. Mokslininkai mano, kad smegenų pajėgumas priklauso nuo smegenų ląstelių ir neurotransmiterių skaičiaus. O jų yra milijardai ar trilijonai. Nei smegenų ląstelių, nei transmiterių dar nieks nėra suskaičiavęs. Neurotransmiterių, kurių dėka vyksta smegenų ląstelių komunikacija ir visi smegenų veiklos procesai, skaičius yra neįsivaizduojamas. Biologams, neurologams, fiziologams, biochemikams ir kitiems smegenyse vyksta dar daug stebėtinų ir nežinomų procesų.

Smegenys yra labai komplikuotas organas. Jis įdomus ir savo struktūra, audinių sudėtimi, ypač komplikuotas ir įdomus savo funkcija.

Visos smegenų ląstelės yra panašios. Įvairiose smegenų dalyse jos nėra visai vienodos. Ląstelės turi išsikišimus, lyg ir šakutes. Jos apsuptos apvalkalėliais – membrana, sujungtos jungiamąja medžiaga ir tarp ląstelių yra ypatinga medžiaga ar kūneliai, neurotransmiteriais vadinami. Jie lyg ir sujungia ląsteles ir atlieka komunikacijos vaidmenį. Manoma, kad, juo daugiau tarp ląstelių jungiamosios medžiagos, tuo smegenys atsparesnės protinėms ligoms ir atminties sumažėjimui ar pranykimui. Manoma, kad įvairiose smegenų dalyse pačios ląstelės ir jungiamoji medžiaga šiek tiek skiriasi.

Kas gi yra atmintis? Mes girdime muziką, koncertus, dainas, žmonių kalbas, barnius; klausom paskaitų, matom gražiausius paveikslus, matom dideles žmonių minias, dangoraižius, ilgas automobilių eiles, įvairius įvykius ir t.t. Ir visa tai ilgesnį ar trumpesnį laiką atsimename. Kas gi smegenyse įvyko? Atminties proceso smegenyse dar niekas nėra išaiškinęs. Kai kas atmintį skiria į trumpą ir ilgą. Kai kuriuos matytus, girdėtus ar pergyventus dalykus žmogus greit užmiršta, kitus atsimena visą gyvenimą. Koks skirtumas tarp trumpos ir ilgos atminties smegenyse, mes taip pat nežinome.

Smegenys yra gana pajėgus organas. Ląstelių egzistencijai ir jų funkcijai turi didelės reikšmės hormonai. Iš hormonų minimi: estrogenas, progesteronas, testosteronas ir augimo hormonas. Augimo hormono įtakoje atsiranda naujos smegenų ląstelės, kurios pakeičia pražuvusias, sužalotas ar nusilpusias. Taip pat hormonai palaiko smegenų funkciją. Yra smegenų tyrinėtojų, kurie sako, kad estrogenas ir testosteronas palaiko ir atnaujina vyrų ir moterų smegenis. Tyrinėtojai dar randa ir mini neurotrofinius faktorius, kurie smegenų funkcijai turi reikšmės.

Smegenų tyrinėtojai mano, kad atskirose smegenų dalyse yra medžiaga, gal kiekvienoje smegenų dalyje skirtinga, kuri atlieka tam tikrą funkciją. Pavyzdžiui, smegenų dalyje, kurią vadinam *hipokampus*, yra medžiaga, kuri atlieka atminties funkciją.

Tyrinėtojai galėjo gyvulių smegenų darbą sužadinti, sulėtinti ar pagreitinti, ir pakeisti jų organizavimą naujiems uždaviniams. Jie mano, kad tai yra revoliucinis atradimas. Iš tikrųjų, jei tą jų atradimą galima būtų pritaikyti žmogaus smegenims, tai jis tikrai būtų revoliucinis.

Smegenys yra tiriamos įvairiais atžvilgiais. Buchsbaum smegenis ir smegenų ląsteles palygino su kitais organizmo organais bei ląstelėmis. Jis rado, kad smegenys ir smegenų ląstelės keičiasi, sensta daug lėčiau negu kiti organai ir kitos ląstelės. Tyrinėtojai sako, kad smegenys turi jėgų atsigauti, atsinaujinti. Atminties sumažėjimas, išskiriant ligas, yra dėl jų nenaudojimo.

Albert, smegenų tyrinėtoja Harvard universitete, sako, kad keturi dalykai palaiko smegenų ir atminties funkciją:

1. išsilavinimas ir tolimesnis smegenų darbas;
2. fizinis darbas ir sportas, tas padidina kraujo priplūdimą į smegenis:
3. plaučių gera funkcija, kuri užtikrina smegenims gerą deguonies patiekimą;
4. gera nuotaika, pozityvus jausmas.

Proto ar mentaliteto ir atminties išsilaikymui ji labai stipriai pobrėžia fizinio ir protinio darbo reikšmę. Albert

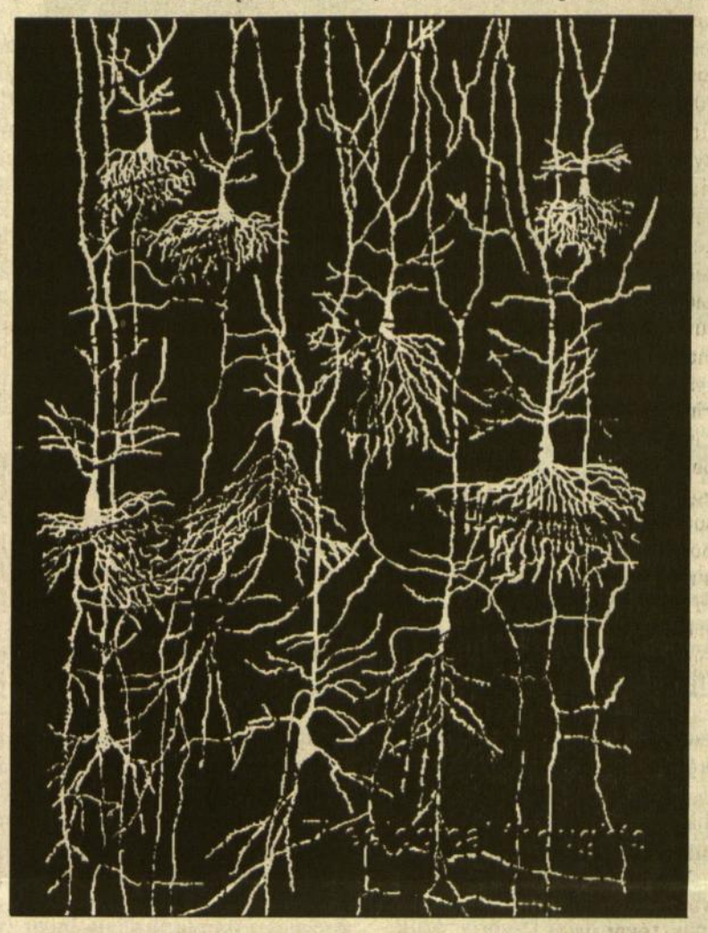

Dr. Audrius V. Plioplys. Iš parodos, pavadintos „Neurotheology".

yra pasakiusi, kad, jei proto nenaudosi, tai jį prarasi, prarasi ir atmintį.

Paskutiniu metu buvo tirta 20,000 gyventojų ir rasta, kad kas penktas žmogus turi menkesnius ar ryškesnius protinius sutrikimus. Daugiausia tų sutrikimų rasta pas jaunus ar vidutinio amžiaus žmones. Mokslininkai tuo labai susirūpinę ir ieško priežasties. Dr. Elliota Gershon sako, kad tam gali daug reikšmės turėti alkoholis, tabakas ir narkotikai.

David J. Snowdon suorganizavo ir su savo mokslininkų grupe atliko labai svarbius tyrimus „Good Council Hills" vienuolyne, kuriame gyvena 678 vienuolės. Jis tų seserų fizinę ir protinę sveikatą stebėjo visą jų amžių ir tyrė smegenis, joms mirus. Snowdon rado, kad žmonės po insulto, kraujagyslių trūkimo smegenyse, demenciją, Alzheimer ligą, gauna daug dažniau. Snowdon ir jo grupė tyrinėtojų, tirdami vienuolyno seserų smegenis bei jų autobiografijas rado, kad ne visų žmonių simptomai atitinka smegenų pakitimams. Kai kurie žmonės turi protinius rezervus, kurie palaiko normalias smegenų funkcijas, nepaisant smegenų audinio pakitimų. Tas leidžia manyti, kad smegenų darbas apsaugo arba palaiko normalią smegenų funkciją arba mentalitetą, nors smegenų audinys yra patologiškai pakitęs. Snowdon ir Markesberg tyrimais, iki 60 metų amžiaus suserga Alzheimer liga apie 10 proc. žmonių. Tarp 60 metų ir 85 metų amžiaus grupėje suserga ta liga apie 50 proc., ir dar didesnis procentas po 85 metų žmonių grupėje. Snowdon sako, kad 70–80 metų turinčių žmonių 28 proc. turi smegenyse Alzheimer aprašytus pakitimus ir simptomai – liga gali būti iššaukta su mažiau ar daugiau pasireiškiančiais simptomais – „Sporadic Alzheimer".

David Snowdon ir Suzan Kemper studijavę seserų autobiografijas ir ištyrę jų fizinę bei dvasinę sveikatą, 60 proc. atspėdavo, kuri jų po 60 metų amžiaus turės Alzheimer ligą. Jis rado ir tokių, kurios iki gilios senatvės protiniai buvo normalios, o po mirties sekcijose buvo rasta smegenyse ryškūs Alzheimer pakitimai.

Kokie gi yra Alzheimer pakitimai ir kaip jie vyksta? Procesas yra komplikuotas. Trumpai galima aprašyti taip: smegenų ląstelės – neuronai yra apsupti plėvelėmis – membranomis. Jos turi baltyminių medžiagų. Baltymai, enzymų veikiami, skyla. Atskilusi baltymų dalis vadinama A–Beta dalimi. Ta A–Beta dalis iš smegenų turi būti pašalinta. Bet dėl kažkokių priežasčių ji iš smegenų nepašalinama, kondensuojasi, sudaro plokšteles vadinamas *amyloidų* plokštelėmis. Manoma, kad tos plokštelės yra Alzheimer ligos priežastimi. *Amyloido* plokštelių atsiradimo pradžiai, ar joms pradėjus vystytis, tolimesniam jų vystymuisi sustabdyti dar nėra priemonių. Atminčiai ir mentalitetui susilpnėjus ar pranykus ir tas amyloido plokšteles diagnozavus, jas panaikinti taip pat dar nėra priemonių.

Dabar jau yra smegenų tyrimo priemonių: Positron emission tomograma, WSR, PET ir kiti, kuriais galima nustatyti smegenų patologiškus pakitimus, kuomet smegenų funkcija dar normali, dar nėra ligos – demensijos simptomų. Bet tuos simptomus galima išprovokuoti. Provokatorių yra daug: galvos smegenų sutrikimai, sužeidimai, stiprūs pergyvenimai, didesnės alkoholio dozės, bendras nerviškumas, stiprus susijaudinimas, kai kurios cheminės medžiagos.

Kai kurios nervų ligų klinikos (San Diego ir kitos) tiria senų žmonių smegenis ir, radę pakitimus, bet dar neturinčius demensijos simptomų, pataria būti jiems labai atsargiems ir vengti provokuojančių faktorių.

Dr. Snowdon ir William Markesberg sako, kad smegenis reikia visokiais būdais saugoti nuo traumų, galvos sutrenkimų, nevengti šalmų, antomobiliuose būtini diržai, ir jų naudojimas, ir kt. Kad būtų galima nustumti į tolimesnį žmogaus amžių, sulėtinti ar sušvelninti Alzheimer ligą, dr. Snowdon, Markesberg kaip ir M. Albert pabrėžia fizinį bei protinį darbą. Fizinį darbą ar sportą kiekvienas žino ir gali pasirinkti pagal savo norą, sąlygas ir galimybes. Smegenų darbas taip pat gali būti labai įvairus. Intelektualai turi stengtis palaikyti savo intelektualinį išsilavinimą. Skaitymas turi būti dėmesingas, ne mechaniškas. Reikia stengtis perskaityti dalykus, prisiminti tuoj perskaičius ir prisiminti juos po keletos dienų. Tas stiprina atmintį. Su giminėmis ar draugais diskusijos, pokalbiai, ekskursijos, kelionės, dalyvavimas ir darbas organizacijose, radijo ir televizijoje teikiamų klausimų ir problemų stebėjimas bei kritiškas apgalvojimas. Atmintį gerai palaiko žodžių surašymas, pvz., kėdė, stalas, ąžuolas, dangus 40 ar daugiau žodžių ir jų ta pačia eile mintyse atkartojimas. Kasdien kiti žodžiai. Eilėraščių išmokimas ir prisiminimas, šachmatais ir šaškėmis lošimas, kartomis, „Bridge" lošimas. Tai vis priemonės smegenų darbui. Jų yra ir daugiau.

Dar tenka prisiminti smegenų maisto problemą. Smegenys ir jų maistas taip pat sunki problema. Yra žinoma, kad smegenyse yra angliavandenių, baltymų ir riebalų. Taip pat žinoma, kad yra smegenų kraujo barjeras. Bet nežinoma, kokiu procentu angliavandenius, baltymus ir riebalus ir kokia forma tas barjeras į smegenis praleidžia. Kaip smegenys maitinasi, nėra žinoma. Tačiau žinoma, kad medžiagų pasikeitimai kraujyje smegenims turi reikšmės. Britų mokslininkai rado, kad kai kuriuose smegenų sutrikimuose ir vaikų atsilikimų atvejuose kraujyje yra sumažinta folinės rūgšties. Jie mano, kad folinė rūgštis smegenims daug reiškia. Pastebėta, kad „low density lipoprotein" kraujyje sumažėjus, padidėja depresija, atsiranda baimės jausmas, pablogėja nuotaika ir paryškėja savižudybės jausmai.

Pastebėta, kad geras cholesterolis kraujyje į smegenis ir atmintį taip pat veikia teigiamai. Geras cholesterolis yra augaliniuose riebaluose. Folinė rūgštis yra B komplekse, daržovėse ir vaisiuose. Turint galvoje smegenis, maistas turi būti balansuotas. Reikia vengti kraštutinumų.

Žmogaus gyvenimo amžius ilgėja, senų žmonių skaičius didėja. Demencija – Alzheimer liga sergančių yra didžiausias procentas senyvame amžiuje. 1999 m. Alzheimer liga mirusių buvo 44,536.

Visuomenė bei atskiri žmonės nuolat rūpinasi ir kalba apie širdies ligas, krūties, prostatos, kitų organų vėžį. Laikas pradėti labiau rūpintis smegenų sutrikimais, atminties ir mentaliteto sumažėjimu ar pranykimu. Reikia rūpintis savo smegenimis. Turint 65–70 metų amžiaus, ypač jei šeimoje yra sirgusių Alzheimer liga, patartina dažniau palaikyti ryšį su nervų ligų specialistu. Dabar jau yra vaistų, kurie sulėtina demencijos atsiradimą ir ją sušvelnina.

Koncerto užsklandai

Kalbamės su Violetos Urmanos–Urmanavičiūtės koncerto ruošos komiteto pirmininku **Algiu Grigu.**

–Rugsėjo 21–oji praeitis, o su ja ir iškiliosios lietuvių tautos primadonos Violetos Urmanos–Urmanavičiūtės koncertas Čikagoje. Tik dar nenutilo kalbos apie šį nuostabų koncertą ir vis nuskamba klausimas: kaip atsitiko, kad Violeta Urmanavičiūtė atvyko koncertuoti lietuvių publikai?

–Pati Violeta Urmanavičiūtė pasakojo, jog į ją jau prieš trejetą, o gal kiek daugiau, metų kreipėsi net keturios organizacijos, prašydamos, kad sutiktų koncertuoti Čikagoje lietuviams ar apskritai Čikagos visuomenei. Ji anuomet atsisakė visiems prašiusiems, nes jos netenkino žmonių, kurie į ją kreipėsi, pageidavimai, reikalavimai ir aplamai jų sąvoka, kas jinai yra — kokio kalibro, kokios klasės dainininkė. Prieš beveik dvejus metus JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė Marija Remienė man skambino, klausdama, kaip reikėtų padaryti, kad Urmana–Urmanavičiūtė mums koncertuotų. Nors Kultūros taryba rengia daug įvairių renginių, bet toks koncertas būtų aukščiausios sėkmės pati viršūnė. Ji prašė manęs tarpininkauti, kad padėčiau tokį užmojį įgyvendinti.

Aš sutikau. Susisiekiau su Violeta Urmanavičiūte, pasikalbėjom, tačiau tuo metu nebuvo padaryta jokių galutinių sprendimų. Sutarėm, kad vėl pakalbėsim po kokių šešių mėnesių.

Prabėgus maždaug pusmečiui, vėl susitikom ir maždaug priėjom išvados, kad toks dalykas gali įvykti. Tačiau, aišku, tokios klasės dainininkei yra reikalingi įvairiausi reikalavimai, kurie turi būti patenkinti.

Ji sutiko koncertuoti JAV LB Kultūros tarybos ruošiamame koncerte su nustatytom sąlygom, kad dainuos su simfoniniu orkestru. Buvo diskutuojama, kas tam orkestrui diriguos, kokios sudėties bus orkestras, iš kur jis bus sudarytas. V. Urmanavičiūtė sutiko dainuoti, diriguojant Alvydui Vasaičiui. Buvo pažadėta, kad orkestras bus aukšto lygio, daugiausia iš Lyric Operos orkestrantų sudėties.

Pernai rugpjūčio 31 d. V. Urmanavičiūtė dainavo su Sergiejum Larinu. Teko būti tame koncerte. Po to susitikom, aš jau turėjau paruoštą sutartį — rytojaus dieną V. Urmanavičiūtė atvažiavo pas mus į namus Vilniuje, turėjom ilgesnį pokalbį ir ji pasirašė sutartį.

Aišku, tuoj pat gerą žinią, kad koncertas įvyks, pranešiau M. Remienei. Data buvo nustatyta pačios Violetos Urmanos, nes tik rugsėjo 21 d. ji buvo laisva — užuot pratęsusi savo atostogas, sutiko dainuoti lietuvių publikai Čikagoje.

—Kaip buvo sudarytas koncerto repertuaras?

—Kultūros tarybos pirmininkė pageidavo, kad būtų lietuviškų dainų. Bet reikia suprasti, kad V. Urmana „dainų" nedainuoja, nes yra operos solistė, todėl kartu su Violeta susėdome ir peržiūrėjome, visų pirma, koks repertuaras ją tenkino (niekas solistei negali paaiškinti, ką ji turi dainuoti).

Praslinkus porai savaičių, toliau derinome repertuarą. Beveik viską, ko ji prašė, ką siūlė ir sutiko dainuoti, įtraukėme į repertuarą.

Violeta Urmanavičiūtė–Urmana — 2002 m. sopranas. Italijos spauda praneša, kad „Franco Abbiati" vardo tarptautinė kritikų premija už pasirodymus 2002 m. Italijoje (Berlios „Les Troyens" Didon vaidmenyje, Maggio Fiorentino festivalyje, dir. Z. Mehta, ir Gluck „Ifigenie en Aulide", Iffigenie vaidmenyje, Teatro alla Scala sezono atidaryme Milane, dir. R. Muti) buvo paskirta Violetai Urmanavičiūtei-Urmanai. Italijos operos žurnalas *L'Opera* kasmet skelbia geriausių atlikėjų ir operos pastatymų konkursą, kur V. Urmana pristatyta mezzosoprano (Didon, „Les Troyens") ir soprano (Ifigenie) kategorijose. Balsuoja publika, kuri V. Urmaną išrinko 2002 m. sopranu. Tai labai svarbi premija. Deja, Violeta ko gero negalės asmeniškai atsiimti apdovanojimo, nes dar bus Amerikoje. Šią premiją įteikimo šventę rodo per TV, plačiai aprašo spauda.

Kai kurie žmonės dabar kalba, kad solistė per mažai dainavo. Visgi, ką ji koncerte dainavo, buvo lygu atidainuoti dvi operas be sustojimo! Vadinasi, repertuaro svoris, atlikimas buvo tiek sunkus, kad atitiko be pertraukos atidainuotoms dviem operoms.

Kad solistė galėtų nors truputėlį atsikvėpti, buvo sutarta, jog bus orkestriniai intarpai, ką, aišku, suderinom su A. Vasaičiu. Taip ir buvo sudarytas koncerto repertuaras.

—Kodėl koncertui pasirinkta Morton gimnazijos auditorija, o ne kuri nors prestižinė salė Čikagos miesto centre?

—Čia labai įdomus klausimas! Visuomet yra piktų žmonių, kurie mėgsta sakyti: o, jeigu būtų buvę Orchestra Hall, būčiau davęs 500 dol. auką, bet koncertą ruošėte Morton auditorijoje... Atsakysiu labai trumpai ir aiškiai: biudžetas Orchestra Hall būtų mažiausiai buvęs 180 tūkstančių dolerių ir bilietų kainos ne mažesnės, kaip pradedant su 140 dol. Jeigu žmonės dar vis priekaištauja, kad buvo brangūs koncerto bilietai, tai nesupranta paties įvykio: kas atlieka koncertą.

Kai Violetai Urmanai pasiūlėme Morton auditoriją (tikrai tai įdomi, didelė salė, akustikos atžvilgiu trūkumų neturi), ji sutiko dainuoti Morton auditorijoje. Jau anksčiau buvo stebėjusi vieną Lietuvių operos repeticiją, tą salę žinojo, ta pačia proga matė ir Alvydą Vasaitį diriguojant, tad nedvejodama sutiko su ta patalpa. Dar turiu pridėti prie auditorijos...

Ją lydintis jos sužadėtinis Alfredo, pirmą kartą pamatęs salę, kai uždegė šviesas, sako, „čia klasika!" Taip pasakė žmogus, kuris dainuoja La Scala operoje. Lygiai taip ir Violetai Urmanavičiūtei salė visiškai tiko ir ji buvo patenkinta koncerto vieta.

—O kodėl solistę lydėjo simfoninis orkestras? Juk tai taip pat kainavo nemažai pinigų.

—Labai keista, kad žmonės apskritai gali galvoti: atvažiuos solistas ar solistė dainuoti tik su fortepijono palyda. Violeta Urmana yra pasaulinio lygio solistė, žvaigždė, pačioje karjeros viršūnėje, ir vis dar kyla aukštyn. Su fortepijonu nesukurtų įspūdžio. Su fortepijonu galima „lyderius" dainuoti, ne operų arijas, kurias Violeta taip nuostabiai atlieka. Nežinau, ar šiandien pasaulio scenoje yra geresnių soliščių.

Nedidelėje salėje, nedideliam publikos būriui galbūt galėtų dainuoti ir su fortepijonu, bet ne tokio dydžio auditorijoje.

—Kadangi Kultūros tarybos pirmininkė pakvietė Jus vadovauti komitetui, kuris ruošė koncertą, kaip tas komitetas buvo sudarytas?

—Komitetą aptarėme kartu su Marija Remiene, kas turėtų jame dalyvauti.

Daugumą komiteto narių sudarė jaunesnio amžiaus žmonės — ta vadinamoji vidutinė mūsų karta, kuri labai reikalinga tokiems renginiams organizuoti. Kalbant apie komitetą, aš negaliu nepasakyti, kokį didelį darbą atliko Irena Kriaučeliūnienė. Jai lenkiu galvą ir komiteto vardu tariu nuoširdų ačiū. Jai teko nepaprastai sunki ir sudėtinga našta, kurią I. Kriaučeliūnienė pakėlė ir savo pasiimtą darbą puikiai atliko.

—Pakalbėkime apie finansus. Ruošiant tokio masto renginį, be abejo, susiduriama su finansų problema. Kaip buvo stengiamasi surinkti lėšų išlaidoms padengti?

—Čia klausimas labai geras. Aš į lietuvių politiką nesikišu, nieko nenoriu kritikuoti: nei organizacijų, nei fondų, nei nieko, bet esu, pavyzdžiui, įsitikinęs tuo faktu, ne vien čia, bet ir Lietuvoje, kad, jeigu nori ką nors suorganizuoti, sugebėk pats ir finansus surinkti. Matau ir girdžiu, kad buvo daug piktų žmonių — kitaip aš jų negaliu pavadinti — kurie linkėjo, kad koncertas būtų su nuostoliais, kad nepasisektų, kad neįvyktų, bet ėmėmės visi darbo. Dauguma komiteto narių buvo ir mecenatai, davę po 500 dol. ar daugiau. Panaudojome savo pažintis, į tą darbą įtraukėme naujus žmones, naujus verslininkus. Kai kurie nebuvo net programoje pažymėti, nes vėliau atėjo. Nepradėsiu jų visų vardinti, bet atėjo žmonės, pilni entuziazmo, ne vien tiktai su finansais, bet tiesiog klausė: kaip galime padėti, kad koncertas sėkmingai įvyktų? Tame tarpe buvo prof. Aldona Mogenytė-Walker su savo vyru, prof. Ron Walker. Labai didelį darbą atliko Sylvia Foti (Kučėnaitė), reklamuodama koncertą amerikiečių spaudoje. Buvo labai svarbu ir finansams labai padėjo ypač vaizdinga ir tikrai šį kartą veiksminga reklama *Draugo* dienraštyje. Be abejo, komitetas už tai yra labai dėkingas.

Po sėkmingo koncerto, įvykusio rugsėjo 21 d. Iš kairės: Irena Kriaučeliūnienė, solistė V. Urmanavičiūtė, jos sužadėtinis Alfredo Nigro ir Vanda Gvildienė.

Morton auditorijos scenoje: Alvydas Vasaitis ir Violeta Urmanavičiūtė su simfoniniu orkestru.

Viską susumavus, tiems blogio linkėtojams, kurie klausinėjo, kas skolas apmokės, turiu trumpą žinutę: galite ramiai užmigti, mokėti nieko nereikės. Ne tiktai visos sąskaitos apmokėtos, bet liko ir pelno. Ir čia dedu ne tik tašką, bet tiesiog šauktuką!

—Pastebėjome, kad ir aukotojų tarpe, ir auditorijoje koncerto metu buvo daug jaunesnės kartos žmonių, ypač čia gimusių ir augusių. Kaip juos pasiekėte?

—Labai paprastai. Reikia su žmonėmis bendrauti, neužsidaryti vis tame pačiame rate, bet žiūrėti į ateitį, į perspektyvas, ką reikėtų padaryti, kad ir ateityje būtų galima į tokius žmones kreiptis. Be to, žmonės, į kuriuos kreipėmės, tikrai nei vienas neatsisakė padėti. Ir man būnant Lietuvoje, ten taip pat turiu gerų pažįstamų, kurie nevengė padėti finansiniai ar skelbimais, ar aukomis. Kitaip pasakius, ieškojom jaunesnių žmonių, kurie supranta, kad mums išlaikyti tokio lygio kultūrą reikalinga jų parama ir jie neatsisakė tos paramos suteikti.

—Apie šį koncertą buvo daug įvairių komentarų. Be abejo, daug jų ir Jūs girdėjote. Koks būtų Jūsų atsakymas tiems „komentatoriams"?

—Ką gali jiems pasakyti? Baikime būti piktais žmonėmis, eikime į bendrą darbą, duokime, ką kiekvienas sugebame — ar tai bus finansiniai, ar darbo įnašai, baikime piktnaudžiauti, linkėti blogo, nes, jeigu kartu dirbsime, mes galėsime daug pasiekti.

Negaliu praleisti fakto, kad labai visi domėjosi Urmanavičiūtės honoraru. Tame tarpe buvo ir Vytautas Radžius, ilgametis Lietuvių operos Čikagoje pirmininkas, kurį labai gerai pažįstu. Tai jis tiesiog primygtinai klausinėjo, koks yra Urmanavičiūtės honoraras. Kai jis vadovavo Lietuvių operai, V. Radžius kviestųjų solistų honorarus laikė didžiausioje paslaptyje. Tegul ir šis solistės honoraras lieka paslaptis... Visgi žinokime vieną dalyką: Violeta Urmanavičiūtė ne tik davė mums didelę dvasinę šventę, bet ir padarė taip, kad mums ir finansiniai buvo priimtina, ir viskas pasibaigė be nuostolio.

—Ar amerikiečių žiniasklaidoje buvo pakankamai reklamos šiam koncertui?

—Reklamos buvo ne tik užtektinai, bet labai daug. Ir abudu didieji Čikagos dienraščiai *Chicago Tribune* bei *Chicago Sun–Times*, ir vietiniai priemiesčių bei apylinkių (iš kur daug publikos ateina) laikraščiai paminėjo šį koncertą, spausdino V. Urmanavičiūtės fotografijas net per pusę lapo, aprašė. WFMT radijo stotis transliavo V. Urmanos įdainuotas arijas ir plačiai skelbė koncertą. Tų reklamų spaudoje ir radijuje dėka, į koncertą atsilankė apie 5–6 šimtai amerikiečių. Iš viso publikos salėje buvo 1,972.

—O dabar — grynai mūsų skaitytojų smalsumo dėlei. Šiame pokalbyje paminėtas V. Urmanavičiūtės sužadėtinis Alfredo. Ar galite šiek tiek ir apie jį papasakoti?

—Alfredo, italas, jaunas solistas, lyrinis tenoras, dainuoja La Scala operoj, dar ne pagrindines roles, bet yra vienas iš R. Muti mėgstamų solistų. Jis dabar dirba kartu su Violeta ir turi gerą mokytoją, ruošiasi Placido Domingo konkursui, kurį, mano nuomone, laimės.

Tegaliu pasakyti, kad Violeta ir Alfredo yra susižiedavę, o ką ateitis atneš, sunku dabar numatyti. Šiuo metu Alfredo V. Urmanavičiūtę lydi, labai įdomus žmogus, labai linksmas, šiltas ir visą laiką kalba itališkai (vos kelis žodžius moka lietuviškai).

—Labai ačiū už pokalbį.

Kalbėjosi
Danutė Bindokienė

Koncerto ruošos komiteto pirm. Algis Grigas su soliste Violeta Urmanavičiūte.

Galerijos naujienos

Sėdžiu svyruojančiam traukiny pakeliui iš Detroito priemiesčio į Čikagos. Važiuoju pertvarkyti Dainos Pakalniškienės Best Art Shop galeriją rudeniui. Užsimojau bekeliaujant pranešti paskutines galerijos naujienas, bet nelengva man akis nutraukti nuo besikeičiančio ankstyvo rudens peizažo traukinio lango rėmuose. Galerijoj dail. Miliūno pastelės sukelia panašius jausmus. Akimirka, ir dingsta gelsvais, rausvais taškeliais krūmas, primenantis Ivanauskaitės linoraižius. Prabėga paslaptingas miškas, o mintyse dar matau Zirnitės turtingus grafikos tankumynus. Bėga gyvenimas, taip kaip mano dešinėje peizažas, bet dailininkų dėka mums suteikta proga į jį giliau pažvelgti.

Nesistebiu, kad kaip tik įžvalgaus charakterio, Amerikoj gimusią, bet lietuvišką širdį turinčią, Dainą, prieš 4 metus traukė stiprus jausmas kaupti ir pasauliui pristatyti savo šaknų žemės dailininkų kūrybą internetinėj galerijoj. Prieš dvejus metus įkūrė ir saloninę galeriją savo gyvenamam mieste, Naperville, IL.

Stengdamasi prisijaukinti amerikiečius pirkėjus, kartu su lietuvišku menu, Daina pridėjo amerikiečių darbų. Ieško būdo verstis vien lietuvių menu, šią vasarą jos užsimojimai išsiplėtė dar toliau. Užmezgus ryšį su Vilniuj veikiančia bendrove „Lietuvaitė", kurioj gaminamos atvirutės iš džiovintų gėlių, Kauno stiklo studija „Discentra", kurioj gaminama stiklinės gėlės, ir jau daugelį metų Lietuvoj gintaro juvelyriką gaminančia Kundrotavičių šeima, Daina žengia pirmais didmeninės prekybos žingsniais. Išleidus tų prekių katalogą, prieš 2 mėnesius, Daina dalyvavo Čikagos Merchandise Mart Beckman's Gift Show, kurio metu iš visos Amerikos suvažiavo prekybininkai ir iš įvairių parduotuvių bei galerijų pirkėjai. Daina džiaugiasi labai gerai pasisekusia didmeninės prekybos pradžia (užsakovų tarpe – Marshall Field's parduotuvė), ir turi vilčių, kad ilgainiui galerija galės verstis vien lietuvių menininkų kūryba. Šalia viso to, pereitą vasarą, Daina įsteigė Best Art Shop galerijos padalinį – LTFine Art, kurio tikslas: eksponuoti lietuvių dailųjį meną kitose amerikiečių galerijose bei viešose vietose. Ligi šiol per LTFineArt lietuvių menas puošė sienas Ann Arbor, Michigan, Main Street randamoj „Bistro" ir daugiau kaip pusę metų buvo parduodamas toj pačioj gatvėj „FORMA" galerijoj.

Ne vien dailininkų, bet ir tokių jų rėmėjų, kaip Daina, dėka gyvenimo traukinys sustoja, kad galėtumėm sąmoningiau įvertinti kelionę...

Best Art Shop Gallery yra 4 W. Jefferson, Naperville, IL. Tel.:630-548-4003. Rudens val.: pirm., antr., penkt. 11-5:30 v. p.p. 11–7 v. p.p., šešt. 10-5:30 v. p.p. www.bestartshop.com.

Taura